

I. KORSZAKVÁLTÁS UTÁN

A „Szervezett Munkás” irodalompolitikája című tanulmányában Bori Imre sajtótörténeti kutatásaink irodalomtörténeti jelentőségére hívta fel a figyelmet: „A jugoszláviai magyar nyelvű sajtó története még feldolgozatlan, a szó leg-szorosabb értelmében ismeretlen. Ismerjük ugyan legmarkán-sabb jelenségeit, legfontosabb kiadványait, de a bennük fel-halmazódott szépirodalmi vonatkozású, tehát irodalomtörténe-ti érdekű anyag rendszeres feltárása még el sem kezdődött.”³

E tanulmányát Bori Imre 1966-ban publikálta; idézett megállapításait az elmúlt időszak eredményeinek tükrében né-miképp módosítani lehet.

A jugoszláviai magyar sajtó középponti szerepet játszott a jugoszláviai magyar irodalom kialakulásában, irodalomtörté-neti szempontból tehát csakugyan elsőrangú a fontossága. A-datainak számbavételét, közleményeinek elemzését, jellegének (jellegváltozatainak) leírását mégsem emiatt tekintjük sürge-tő feladatunknak. Hírlapirodalmunk társadalmi, gazdasági, politikai és közösséglélektani adalékai hasonlíthatatlanul fontosabbak az irodalomtörténetiekénél. A jugoszláviai magyar kisebbség mindennapjaiban, politikai és társadalmi harcaiban nem az irodalmi művek és mozgalmak, hanem a napi- és a heti-lapok töltöttek be tudatformáló szerepet. Különösen így volt ez az államfordulat évétől kezdve a királyi diktatúra kikiál-tásáig terjedő időszakban.⁴ Szenteleky Kornél kisebbségi ön-tudatú irodalmi programját a korabeli magyar lapok — első-sorban a Délbácska — kisebbségvédelmi ideológiája készítette elő.

Pastyik László Sajtótörténetünk nyílt kérdései című í-rásában olvashatjuk: „...a legfontosabb forrása a legújabb-kori történelemnek az újság, a folyóirat. A sajtótörténeti kutatásokat nem nélkülözheti egyetlen társadalmi tudomány sem: a történelem, a szociológia, a gazdaságtan, vagy más részről az irodalom-, művészet- és zenetörténet mind igényt tart rá, hogy csak néhányat említsünk...”⁵ E sarkított fo-galmazást kutatómunkánk lehetőségei diktálták. A modern történettudománynak, a szociológiának, a gazdaságtannak stb. nem feltétlenül és nem is mindig a sajtó a kútforrása. Ese-tünkben azonban szinte kizárólag a hírlapok. A két háború közötti kisebbségi élet intézményei ugyanis magánkezdeménye-zésre s magántőkéből alakultak meg, a családi irattárak és levéltárak későbbi szétszóródása és az állami levéltárak a-nyagának szakszerűtlen vagy nagyon is tudatos szelektálása

következtében a vonatkozó dokumentumok nagy része véglegesen megsemmisült — az újságok viszont megmaradtak.

A jugoszláviai magyar sajtó megbízhatóan pontos bibliográfiája, a napi- és hetilapok, a folyóiratok és más időszaki kiadványok adattára és könyvtári lelőhelyjegyzéke mindmáig nem készült el, csupán néhány részmunka tájékoztat erről a területről. Az első, említésre érdemes összefoglalás Triva Militar Štampa u Vojvodini. Pregled istorijske grade című, 1939-ben publikált munkája volt, amely a dunai bánóság hivatalos lapjának 1939. évi 2—8. számában látott napvilágot. Ezt követte később Vuk Dragović Srpska štampa između dva rata I. Osnova za bibliografiju srpske periodike 1915—1945 című adattára, amelyet a Szerb Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete adott ki 1956-ban. Mindkét műben megtalálhatjuk a vajdasági magyar sajtó adatait is.

A későbbiek során a kutatók figyelmét egy-egy művelődési centrum hírlapirodalmának a bemutatása kötötte le, s olyan adatokat tettek közzé, amelyek a két említett összegező munka hiányosságaira derítették fényt. 1964-ben a zombori (Izložba 100 godina semborske štampe. Izdaje Državni arhiv i „Somborske novine”. Prosveta, Sombor, 1964. — Bibliografija somborske periodike: 13—30. l.), 1973-ban és 1979-ben a szabadkai. (Kolozsi Tibor: Szabadkai sajtó (1848—1919), A Szabadkai Munkásegyletem kiadása, 1973; és: Kolozsi Tibor: Szabadkai sajtó (1919—1945), Forum Könyvkiadó 1979), 1976-ban és 1977-ben az újvidéki (Bogdan T. Stanojev: 150 godina novosadske štampe 1825—1975, Narodna Biblioteka, Novi Sad, 1976; és: Mr. Milana Bikicki—Ana Kačanski: Bibliografija novosadske štampe 1824—1918, Biblioteka Matice srpske, Novi Sad, 1977), 1983-ban pedig a pancsovai sajtó bibliográfiája jelent meg (Dimitrije—Mita Rankov: Bibliografski pregled listova i časopisa štampanih u Paričevu u periodu od 1868. do 1941. Prilozi za monografiju, Istorijiski arhiv Pančevo. Grafičar, Kovin, 1983.).

Beszédes adatokat találhatunk ezekben a résztanulmányokban. Vuk Dragović például 130 olyan magyar lap adatait dolgozta fel, amely a két háború közötti időszakban, pontosabban 1915 és 1945 között a mai Vajdaság területén jelent meg.⁶ (Korábban jórészt csak emlékezetből készültek ilyen kimutatások; A magyar sajtó című, 1941-ben publikált tájékoztatójában Fekete Lajos mindössze 44 magyar újságról tett említést.)⁷ Vuk Dragović adataival szemben Kolozsi Tibor összesen 102 olyan magyar lapot sorolt fel, amely Szabadkán jelent meg, vagy amelyet szabadkai nyomdák állítottak elő a két világháború közötti időben.⁸ Nem kétséges persze, hogy ebben a korszakban Szabadka volt a magyar nyelvű lapkiadás

központja,⁹ csakhogy Szabadkán kívül még huszonhárom helységben jelentek meg magyar lapok több-kevesebb rendszerességgel, ugyanebben az időben.¹⁰

Az évtizedek során nem csupán érdektelen, alkalmi újságok merültek feledésbe; napilapok és folyóiratok is szép számban. A jugoszláviai magyar szellemi élet kiváló ismerője és szervezője, Csuka Zoltán például még 1941-ben is azt állította, hogy Újvidéken „a békeidőkben nem volt (magyar) napilap, a sorsfordulat idején indult meg a Délbácska, mely ma Reggeli Újság néven jelenik meg.”¹¹

Újvidéken a békeidőkben is volt magyar napilap, az Újvidéki Hírlap. Számunkra azonban fontosabb e pusztá ténynél az, hogy Újvidéken az első világháború előtt igen sok magyar lap jelent meg, közöttük néhány jól szerkesztett, rendszeresen megjelenő hetilap is.¹² Ezek szerkesztői és munkatársai a húszas években is folytatták munkájukat.¹³

A Délbácska megalakulása és működési feltételei

A szerb katonaság 1918 novemberében fegyveres küzdelem nélkül elfoglalta Bácskát, Bánátot és Baranyát, és másfél évvel a békeszerződések becikkelyezése előtt hozzálatott a magyar államjogi status quo felszámolásához.¹⁴ Ekkor vette kezdetét a jugoszláviai (azaz, 1929. január 6-áig: a szerb—horvát—szlovén királyságbeli) magyarság kisebbségi élete.

A szövetséges hatalmak oldalán harcoló szerb katonaság, a korábban megalakult szerb nemzeti tanácsok segítségével, hetek alatt elbocsátotta a helyükön maradt magyar főtisztviselőket, ideiglenesen vagy véglegesen megszüntette a magyar iskolákat, eltávolította a magyar címfeliratokat, és eltiltotta a magyar nyelv használatát. A magyar és a német lapokat sorra betiltotta, s a legtöbbjük számára ez olyan anyagi csapást jelentett, hogy a későbbi, viszonylag nyugalmasabb években sem indulhattak újra.¹⁵

Csupán néhány adat tanúskodik arról, hogy a szerb katonaság bevonulása és a trianoni békeszerződés (1920. június 4.) törvénybe iktatása közötti, átmeneti időszakban a mai Vajdaság területén magyar nyelvű lap megjelent. A szabadkai Bácsmegyei Napló néhány számáról van szó, csakhamar azonban ezt a lapot is betiltották.

Újvidéken 1919 folyamán történt ugyan lapindítási kísérlet,¹⁶ a helyi hatóságok azonban csak 1920 decemberében engedélyezték egy magyar napilap kiadását.

Ez volt a Délbácska.

Első száma 1920. december 12-én látott napvilágot. Kiadását a belügyminisztérium rendeletére a városi tanács hagyta jóvá.¹⁷

Az új magyar napilap az újvidéki katolikus hitközség anyagi támogatásával jelent meg.¹⁸ Fáth Ferenc, a város

apátplébánosa és „társai” biztosították az alaptőkét a megindításához, s Fáth Ferenc és az újvidéki magyar értelmiség gyűjtötte össze a pénzt a lapengedély kiváltásához is.

Fáth Ferenc és „társai” egyféle — pénzügyi értelemben nem profitáló — részvénytársaságot alapítottak; körülbelül 500 újvidéki magyar értelmiségi személyenként 100—500 dinárt adományozott a lapalapítás céljaira, úgyhogy a Délbácska 200 000 dinár kezdőtőkével kezdte meg működését.¹⁹ Ezenkívül valamennyi adományozó egy évre előfizetett a lapra,²⁰ néhány helybeli cég pedig — a Krámer Testvérek Vasárügyára, a Wágner Testvérek Fűszernagykereskedése, valamint Dietzgen Imre és Fiai Fűszer- és Vaskereskedése — állandó havi juttatást folyósított a szerkesztőségnek. Tomán Sándor emlékezése szerint vidéki papok is gyűjtötték kisebb összegeket a Délbácskának, működése egész ideje alatt.

Fáth Ferencen kívül még hét alapító tagja volt a vállalkozásnak: Horváth Lajos újvidéki református lelkész, Fábry Bertalan újvidéki evangélikus lelkész, dr. Szlezák Rezső újvidéki ügyvéd, Ábrahám János helybeli könyvkereskedő, Beck János könyvkötő, valamint Irsai Antal és Palásti György újvidéki szőlősgazdák.

Az első szám egyik apró felhívása arról tájékoztat, hogy a részvénygyűjtés a későbbiekben „tovább” folyt. Az első előfizetők: az első „részvényesek” feladatuknak tekintették az alaptőke gazdagítását, és szervezőmunkát folytattak annak érdekében, hogy az újvidéki magyar napilap fennmaradása anyagilag biztosított legyen.²¹ Csekély terjedelme ellenére, a Délbácska hétköznapi is egy teljes oldalon közölt hirdetéseket, s ezzel fedezni tudta nyomdai kiadásainak egy részét.

Egy másik közleményéből arról értesülünk, hogy a lapnak nem csupán Újvidéken, hanem másutt is voltak támogatói. 1920. december 15-én például a kiadóhivatal a következő felhívással fordul az érdekeltekhez: „Minden helybeli és vidéki részvényesünknek a Délbácskát néhány napig mutatványképpen küldjük...”²²

A Délbácska ún. részjegyeinek kérdéséről a későbbiekben csupán egy alkalommal ad hírt a szerkesztőség: a lap 1923. június 27-ei számában közli, hogy a pénzlebélyegzés (a korona dinárra való átszámítása) s a súlyos gazdasági helyzet miatt a lap igazgatósága kénytelen volt úgy határozni, hogy „a részjegyek névértékét 100 korona helyett 100 dinárra” emelte fel. Az igazgatóság ez alkalommal minden részvényest felkért, hogy „a régi és új részjegyek között fennálló 300 koronás különbséget a lap kiadóhivatalában haladéktalanul befizetni szíveskedjenek.”²³

A Délbácska politikai napilap volt, azzal, hogy hétfőn nem jelent meg. Az indulás évében egy-egy számának ára 2, a havi előfizetése 40, a negyedévié 120, a félévié pedig

240 korona volt. A gazdasági helyzet súlyosbodásával fokozatosan megdrágult: 1923-ban például már háromszoros áron árúsították.²⁴

Szerkesztősége Újvidéken, a Templomudvar 2-es számú házában rendezkedett be — vallójában a katolikus hitközség egyik irodáját használták az újságírók a délutáni és az éjszakai órákban, hogy ne kelljen bérleti díjat fizetniük. A kiadóhivatalig Sándor régens utca 39-es számú házában rendezkedett be.²⁵ 1923 májusában a kiadóhivatal a szerkesztőség szomszédságába költözik,²⁶ 1928 júniusában pedig a szerkesztőség és a kiadóhivatal is új épületbe, a Péter király utca 30-as számú épületébe kerül át, az Ábrahám-féle könyvkereskedés fölé nyer elhelyezést.

A Délbácska első-felelős szerkesztője dr. Szlezák Rezső újvidéki ügyvéd volt.²⁷ Dr. Szlezák 1920. december 12-étől 1923. április 30-áig töltötte be ezt a tisztséget.

1923 májusától egészen 1929. november 30-áig — a lap utolsó számaig — Tomán Sándor felelt a szerkesztésért, később a kiadásért is. Tomán megalapításától kezdve belső munkatársa volt a Délbácskának; fiatalon is tapasztalt újságíró, már 1918-ban az újvidéki Porond egyik szerkesztője.²⁸

A kiadótulajdonos kezdetben a már említett társulás: Fáth Ferenc és Társai. (Egyébként 1921-ben az újvidéki új városi tanács tagjainak névsorában is ott szerepel Fáth apátplébános neve.)²⁹ Később, 1924 novemberétől a lap kolfonjában a Délbácska mint Lapkiadó Vállalat szerepel, 1926 októberétől pedig már csak ennyit olvashatunk az impresszum szövegében: „Szerkesztésért és kiadásért felel Tomán Sándor.”³⁰

Megalapítása idején az újvidéki magyar napilapot az újvidéki Čamprag Könyvnyomdában,³¹ 1921 áprilisától a Gutenberg Könyvnyomdában,³² 1924 májusától Farkas József és Dürbeck Könyvnyomdái Müintézetében,³³ 1928 szeptemberétől pedig Komlós Márton Uránia Nyomdai Müintézetében és Kiadóvállalatában állították elő.³⁴

A lap szerkesztői és munkatársai a következők voltak: dr. Szlezák Rezső (1920—1923), Tomán Sándor (1920—1929), Császár Géza (1921—1925), Kottász Aladár (1924—1929), André Dezső (1925—1929), Szabó Sipos Ferenc (1925—1929) és Csuka Zoltán (1929). Néhány hónapig, 1921 ősztől 1922 elejéig Velislav Spasić is a szerkesztőség kötelékében dolgozott.

Ezeket az adatokat Tomán Sándor közlése alapján rögzítettük, mivel a lap közleményeinek nagy többsége névalírás nélkül jelent meg.

Tomán Sándor emlékezése szerint a Délbácska tudósítója volt Zomborból Aleksandar Radićević (1923—1924) és Kühner Béláné (1927—1929), Becséről Cziráky Fetter Imre (1920—1929), Nagybecskerekéről Kelemen János és Dániel Gy. László

(1920—1929), Temerinből Kováts Antal (1920—1929), Szabadkáról Búzás László (1927—1929), Belgrádból Mika Radosavljevic (1921—1923), néhány hónapig Lusztig Nándor, majd Lefkovic Ernő (1923—1929), Zágrábból pedig Vladimir Turkalj (1921) és Pufics Ottó (1921—1925).

Újvidékről és Vajdaság más helységeiből mások is tudósították a lapot egy-egy eseményről, megmozdulásról. Többnyire tanítók és tanárok. S azokban az években egy-egy hivatásos újságíró egyidejűleg több lapnak is „állandó” (külső) munkatársa volt. Mayor József például a Bácsmegeyi Naplónál dolgozott, de a Délbácskának is írt cikkeket; Hamm Ferenc a Deutsches Volksblatt cikkírójaként működött, de szinte belső munkatársa volt a Délbácskának is; Fekete Lajos a Délbácska irodalmi rovatát szerkesztette, s ezzel párhuzamosan szerkesztője volt az újvidéki Kis Újság című napilapnak is.³⁵

Az egyik lapközleményből arról tájékozódhatunk, hogy a kezdetektől egészen 1926 novemberéig Benedek Árpád hírlapíró volt a Délbácska budapesti tudósítója,³⁶ később pedig Belohorszky Lajos küldte írásait a magyar fővárosból.³⁷

Minden látszat ellenére a Délbácskának nem volt mai értelemben vett kiterjedt, hivatásos tudósítószolgálat. A szerény anyagi lehetőségek ennek megszervezését nem tették lehetővé. A szerkesztőség tagjai azonban minden terepi utat felhasználtak arra, hogy a vidéki városokban és falvakban felkutassák a lap lehetséges tudósítóit.³⁸

Végül néhány adat a Délbácska terjedelméről, rovatairól, példányszámáról.

1920 decemberétől 1921 novemberéig a Délbácska hétköznap négy, vasárnap pedig hat oldalon jelent meg. 1921 novemberétől némileg bővül a terjedelme: hétköznap hat-, vasárnap nyolcoldalas lesz.³⁹ Némi ingadozások után⁴⁰ 1925 augusztusától hétköznap nyolc, vasárnap pedig tíz oldalon publikálja cikkeit, s 1925 szeptemberétől vasárnaponként tizenkét oldal a terjedelme.⁴¹ Karácsonyi számai általában gazdagabbak: 1928-ban például a karácsonyi száma 36 oldalon jelenik meg, külön képes melléklet kíséretében.⁴²

Szerkezete és rovatbeosztása megjelenésének nem egész tíz esztendeje alatt alig-alig módosult.

Első oldalán a legfontosabb bel- és külpolitikai eseményeket közölte. Többnyire az országgyűlés munkájáról s a párharcok pillanatnyi állásáról számolt be. Mindennap közölt vezércikket is, rendszerint a hazai, ritkábban a külföldi eseményekről. Második oldalán az Innen—onnan rovat közleményei, egyes hazai és külföldi hírek kaptak helyet. Harmadik oldalán a Hírek rovat kishírei (művelődés, közgazdaság, sport, tőzsde) és az újvidéki vonatkozású információk jelenték meg. Negyedik oldalán a Nyílt-tér rovat, reklámok

és apróhirdetések következtek.

A lapban állandó rovat szerepét töltötték be a rovat-címmel nem jelölt, „vonal alatti” tárcák, kromkik és újság-novellák.

1925 szeptemberétől a zsúfoltan közreadott híryanagot új rovatok szerint csoportosítja a szerkesztőség.⁴³ Ezek az új vagy részben új rovatcímek: a Kisebbségek; a Művészet; az Irodalom; a Mozi; a Színház; a Szlav lapszemle; A hét humora; a Keresztrejtvény; a Törvénytörés; a Grafológia; a Rádióműsor; A Délbácska képei; és a Mezőgazdaság. Mellékletei közül — ugyancsak 1925-től kezdődően — A Délbácska vasárnapi melléklete, A gyermekek karácsonya és a Hírek Szlavóniából című „kis újság” érdemel figyelmet.⁴⁴

A Délbácska ún. fejlécét — vagy ahogyan akkoriban nevezték: „lapfejét” — a bécsi Angerer és Göschl Kliségár készítette.⁴⁵

A szerkesztőség irattára, a lap cenzúrázott cikkeinek kéziratanyaga és kiadóhivatali kimutatásai a második világháború végén teljességgel megsemmisültek.⁴⁶ Ilyen okokból nem készíthetünk tüzetes kimutatást példányszámának alakulásáról és földrajzi elterjedtségéről.⁴⁷ Annyi azonban bizonyosra vehető — Tomán Sándor és Vuk Dragovic adatai is ezt erősítik meg —, hogy hétköznap 2500—3000, vasárnap olykor 3000—4000 példányban jelent meg.

S bizonyos az is, hogy Újvidéken és környékén, főképp Újvidéken és Temerinben olvasták. Lényegében mindvégig regionális színezetű újvidéki lap maradt, csupán a községi, a tartománygyűlési és az országgyűlési választások idején jutott el a távolabbi, kis lélekszámú magyar falvakba és kisvárosokba.⁴⁸

A szerkesztés elvei

Fennállása során nem módosultak a lap szerkesztési elvei. Első számának megjelenésétől kezdve jellegzetesen kisebbségi öntudatú újságként működik — a meglepő csak az, hogy ezt az irányvételét egészen a királyi diktatúra kikiáltásáig meg is tudta óvni.

A szerkesztőség már első programcikkében világosan kifejti, milyen szerepet szán az újvidéki magyar napilapnak, milyen szerkesztési elvek irányítják munkájában:

„Két évi szünet után újból megindul városunkban a magyar újságírás, hogy a magyar újságolvasó közönség egy régóta kifejezett, eddig azonban még ki nem elégített óhajának tegyen eleget. Mert azok a magyar újságok, melyek a Vajdaság területén megjelennek, céljaikban, törekvéseikben és szellemükben a vajdasági magyarságnak nagyrészt idegenek és attól távol állnak. Egy oly hírlapot akarunk tehát nyújtani, amely írásában és irányában a magyarság érzelmeivel és lelkével rokon, amely úgy ír, ahogyan ez a magyarság érez és gondol-

kodik.

Ez az újság a Délbácska.

Az az új helyzet, melyet a békeszerződés teremtett és amely által a magyarság az S.H.S. állam területén nemzeti-séggé vált, azt bizonyos feladatok elé állította, hogy a közösség érdekeivel nem ellentétes, ezétől azonban mégis különböző külön érdekeit és céljait a törvényes rend alapján állva és a törvényes korlátokat soha át nem lépve megvalósítsa.

Nem politikai érdekeket és célokat értünk itt, mert az a meggyőződésünk, hogy egy államban élő különböző fajok és nemzetiségek felett álló általános és egyetemes közérdekek és közcélok köré a csoportosulás nem történhetik nyelvi különbségek szerint. Bár ugyanazon nemzetiséghez, de más és más társadalmi rendhez vagy osztályhoz tartozó egyedek ugyanazon politikai pártban össze nem fémek, mert a tömörülés politikai célok köré osztály- és rendi érdekek szerint történik.

Ezen politikai célok mellett lehetnek azonban a gazdasági és kulturális élet terén oly célok, melyek általánosak, nem is függnek a társadalmi osztálytagosulástól, hanem egy nemzetiségnek sajátos, külön céljait képezik. Az ily célok köré való csoportosulás nyelvi, illetve nemzetiségi alapon már történhetik anélkül, hogy az illető nemzetiség az általános államérdekkel vagy a törvényes renddel összeütközésbe jöjjön.

Az ilyen gazdasági és kulturális, tehát nem politikai természetű, sajátosan magyar célok és érdekék elérése, ápolása és védelme végett a vajdasági magyarságnak is egységbe kell tömörülnie.

Ennek a tömörülésnek szószólója és az ily ügyekben a magyar közönség tanácsadója, felvilágosítója, oktatója és irányítója akar lenni a Délbácska.

Erre vállalkoztunk.⁴⁹

Hogy a Délbácska programja átgondolt szerkesztőségi program volt, ezt a körülményes fogalmazásmód sem homályosítja el. Említettük: a lap megalapításának igénye már 1919-ben felmerült. Az újvidéki katolikus hitközség s a nem csekély számú részvényjegyzők tábora minden bizonnyal több alkalommal is foglalkozott a kiadandó újság „irányával”, szerkesztéspolitikai elveivel — valószínűnek látszik, hogy e tanácskozások leszűrt lényege fogalmazódott meg az első szám programcikkében.

A bevezető néhány sorban a szerkesztőség megfogalmazza a korabeli vajdasági magyar sajtó negatívumait. Minthogy a lap később is gyakran bírálja a vajdasági magyar újságírást, érdemes ennél a mozzanatnál elidőznünk.

A programcikk lényege: a kisebbségi és az álkisebbségi

sajtó közötti különbség.⁵⁰

A szerkesztőség megítélése szerint a vajdasági magyar újságok „céljaikban, törekvéseikben és szellemükben a vajdasági magyarságnak nagyrészt idegenek...” Mi lappang e jelző mögött? Mészáros Sándor Položaj Mađara u Vojvodini 1918—1929 című monográfiájában azt írja, hogy a Délbácska a katolikus egyház befolyása alatt állt, a lap munkatársai önmagukat „tisztavérű” nemzeti harcosoknak és „fajtiszta” magyaroknak tekintették, a többi vajdasági magyar lap pedig a Délbácska szerint „zsidó kezekben volt”.⁵¹ Ezúttal nem térnénk ki Mészáros Sándornak arra a megállapítására, hogy mennyiben volt döntő a lap szerkesztéspolitikájában a „fajtisztaság” kérdése. Erről a későbbiekben lesz szó. Tagadhatatlan azonban, hogy már programadó írásában is és későbbi vitacikkeiben is a Délbácska következetesen kitartott amellett, hogy a vajdasági magyar sajtó jelentősebb hányada idegen célok, idegen törekvések és idegen szellemiség szolgálatában áll.⁵²

A Délbácskát a katolikus hitközség támogatása hívta életre. Érthető tehát, hogy egyértelműen a katolikus vallás, a katolikus világszemlélet és a katolikus erkölcs oldalán állt. Valamennyi közleményének ismeretében mégsem minősíthetjük klerikális lapnak. Politikai—nemzetkisebbségi újság volt. A vallás, a katolikus hit tárgyalása szerkesztéspolitikájának csak marginális jellemzője: a felekezeti iskolák, az egyházmegyei hírek, a katolikus egyház és az egyházi anyanyelvűség kérdései foglalkoztatják ugyan a lap szerkesztőségét, de csak elenyészően kevés közleményt publikál ebből a tárgykörből.⁵³

A Délbácska nem felekezeti, nem is „fajbiológiai”, hanem kisebbségpolitikai értelemben állt szemben a vajdasági magyar sajtó nagyobb hányadával. Egykét cikkének rejtettebb hangsúlyából bizonyos fokú antiszemitizmus is kiolvasható,⁵⁴ a lényegyet illetően azonban a kisebbségvédelem frontján helyezkedett szembe pl. a szabadkai Bácsmegyei Naplóval, az újvidéki Vajdaság című napilappal és más vajdasági magyar újságokkal.

Megjelenésétől kezdve a szabadkai Bácsmegyei Naplót tekintette legnagyobb ellenlábásának. Álláspontja szerint a Bácsmegyei Napló álkisebbségi lap, nem foglalkozik a jugoszláviai magyar kisebbség legfontosabb problémáival, üzleti érdekeknek rendeli alá az igazmondás és a politikai őszinteség követelményét, egyszerűbben fogalmazva: háttal fordít a félmillió jugoszláviai magyarság létkérdéseinek.

Ez lehet a rövid összegezése a vajdasági magyar sajtó szerkesztőségi bírálatának is.

A másik kérdés, amelyet a programcikk megfogalmaz, a kisebbségi sajtó és a sajtóosan kisebbségi érdekek védelme.

Ebbe az írásban, miként a későbbi kilenc év folyamán is, a Délbácska következetesen kitart az állampolgári lojalitás, az „államhűség” elve mellett. Az általános államérdek és a törvényes rend alapján állva kifejti azt a véleményét, hogy vannak úgynevezett külön kisebbségi érdekek, amelyek nem állnak ellentétben a társadalmi közösség érdekeivel, de amelyek „külön”, „sajátos” kérdések, s amelyek osztálytagozódásra, vagyoni helyzetre, politikai meggyőződésre való tekintet nélkül egy-egy nemzetiséget egészében érintenek. Ha körülményesen is, a szerkesztőség megfogalmazza a lap „külön kisebbségi programját”-t, kisebbségi öntudatot hirdet, és kisebbségi önvédelmi harcra rendezkedik be.

A programcikk szerzője (feltehetőleg dr. Szlezák Rezső felelős szerkesztő) tudatában volt annak, hogy a világnézet, a politikai pártállás kollízióban van a nyelvi—nemzeti jellegű összefogás és egységesülés eszméjével, ennek ellenére a kisebbségi „tömörülés”-t kikerülhetetlennek tartja. S a nyelvi és nemzeti szempontú egységesülést elvlasztja az osztársadalmi politikai érdekék és célok problémakörétől. A Délbácska meghirdeti pártok feletti és „politikamentes” programját, két évvel később azonban az Országos Magyar Párt céljait és politikai érdekeit visszhangozza.

Mélységesen politizált szerkesztőségi állásfoglalás volt tehát az első programcikk is. S fel kell figyelni a lap küldetésének felnagyítására: a Délbácska ugyanis nem csupán szószólója kívánt lenni a jugoszláviai magyarság érdekeinek, de „tanácsadója, felvilágosítója, oktatója és irányítója” is. Így válik érthetővé Mészáros Sándor már idézett bírálata, bár némileg másféle hangsúllyal. A Délbácska lappangó antiszemitizmusa, amelyről már ejtettünk szót, nem „faji”, némileg talán vallási-felekezeti, hangsúlyosabban azonban kisebbségvédelmi-politikai természetű állásfoglalás volt. Maga a lap sohasem bonyolódott a „fajtisztaság” vagy a „fajvédelem” hírnárába.⁵⁵ Ennek igazolására igen sok olyan cikket idézhetnénk, amely az ún. névelemzési sérelmekről, a nemzetiségi statisztikákról, a magyar anyanyelvű és zsidó származású iskolai tanulók elhelyezéséről szól.⁵⁶ A szerkesztőség tisztában volt azzal, hogy a Vajdaság területén élő emberék, így a magyarok legkevésbé sem „fajtiszták”, s hogy név- vagy „vér”-elemzéssel ezen a földrajzi térségen sehova sem lehetne eljutni.

Programadó cikkében és későbbi vezércikkeiben is a szerkesztőség valósággal kioktatja a jugoszláviai magyarságot a „gerinces” politikai magatartás kérdésében. Az érzelmi befolyásolás minden eszközével arra törekszik, hogy megteremtse az „egységes” jugoszláviai magyar nemzetiségi tömböt. A Szerb—Horvát—Szlovén Királyságban a nemzeti kisebbségeket

számtalan súlyos sérelem érte, s az önvédelmi harcot és sérelmi politikát folytató újvidéki Délbácska, a szabadkai Hírlap és néhány más újság tudatosító munkájának következményeként a két háború közötti időszakban ki is alakult a jugoszláviai magyarság kisebbségi öntudata. Ez föltétlenül figyelembe veendő közösséglélektani tényező; Szeli István A magyar kultúra útjai Jugoszláviában című tanulmányában behatóan foglalkozott ezzel a kérdéssel, s megállapításait a Délbácska valamennyi vonatkozó közleménye teljes mértékben igazolja.⁵⁷

Az újvidéki magyar napilap a későbbiek során több vezércikket, kommentárt és jegyzetet szentel a lap szerkesztési elveinek ismertetésére. Hosszadalmas volna felsorolni a makacsul ismétlődő tételeket, amelyek tömör fogalmazásban vagy bonyolultabb okfejtéssel a jugoszláviai magyar sajtó egységteremtő szerepéről, a kisebbségi magyar öntudat jelleméről, a kisebbségi magyar sajtó helyzetéről szólnak.⁵⁸ A Délbácska különösen a választások idején ostromozza a vajdasági magyar sajtó „liberális”, azaz: megalkuvó voltát, és nem idegenkedik attól sem, hogy önnön példaadó magatartására irányítsa a figyelmet.⁵⁹

A szerkesztés gyakorlata

Az újvidéki magyar napilap szerkesztési gyakorlata nem vizsgálható önmagában. A két háború közötti időszakban a korlátozó rendelkezések többé-kevésbé valamennyi ellenzéki beállítottságú lapot egyaránt érintették.

A lapok úgynevezett előzetes cenzúrája a Szerb—Horvát — Szlovén Királyságban már 1919 első felében a közigazgatási hatóságok, majd fokozatosan az ügyészségek hatáskörébe került. Abból állt, hogy az újságok kefélyenomatát az ügyészhez kellett benyújtani engedélyezés végett.⁶⁰

A Szerb Fejedelemség területén az alkotmány 13. paragrafusa szerint a sajtó szabad volt, cenzúra csak háború, mozgósítás és statárium idején lépett életbe. Az SzHSz Királyságban nem a szerb alkotmány 13. paragrafusát alkalmazták, hanem „szigorú előzetes cenzúrát gyakoroltak... a magyar, német, olasz és horvát lapokkal szemben.”⁶¹

Csáky S. Piroska Sajtóviszonyok Vajdaságban (1918–1929) című tanulmányában áttekintést adott a korabeli sajtótörvények vajdasági alkalmazásáról. Adataiból megtudjuk, hogy 1925-ig a mai Vajdaság területén az 1914. évi magyarországi sajtótörvényt alkalmazták. Később a jugoszláv sajtótörvény volt érvényben; a királyi diktatúra kikiáltása után továbbra is ez a (némileg módosított) sajtótörvény szabta meg a szerkesztőségek munkáját.⁶²

Teljesen érdektelen ismertetnünk az 1914. évi magyarországi, az 1925. évi SzHSz Királyság-beli sajtótörvények tetteit, a királyi diktatúra vonatkozó dokumentumait. Tétélesen ugyanis a sajtószabadság minden egyes törvényben benne foglaltatott, a megszorító rendelkezések pedig csak nagy általánosságban szabályozták a lapok működését. Az időszaki sajtót a mai Vajdaság területén a közigazgatási hatóság és az ügyészség legjobb belátása szerint cenzúrázta, arról nem is beszélve, hogy a kisebbségi lapok szerkesztőségét a nacionalista szervezetek támadásaitól a rendőrség nem védte meg.

A Délbácska ellen is több merényletet követtek el „ismeretlen” vagy nagyon is jól ismert tettesek. 1922. november 18-án a nacionalista „felelőtlenkedők” megtámadták a szerkesztőséget, „de ez a támadás nem sikerült”⁶³. 1922. december 1-jén, a szerb—horvát—szlovén egyesülés évfordulóján bombamerényletet követtek el a Délbácska szerkesztősége ellen, és tetteleg bántalmazták a szerkesztőség tagjait. A „Zasztava” a felelőtlenkedők ellen című cikkében a szerkesztőség teljes egészében idézi a Zastava című újvidéki szerb napilap 1923. október 25-i írását, amelyben a Délbácska és a Deutsches Volksblatt elleni merényletekkel foglalkozott. A Zastava a nacionalista szervezetek megalakulását, „amelyek valóban terrorista szervezetek voltak, kezdettől fogva bizalmatlansággal szemlélte”. Az Orjuna nacionalista szervezet megalapításáért Svetozar Pribičević minisztert tette felelőssé, a szervezet tevékenységét „fascista” terrorral azonosította, és követelte, hogy a magyar és a német lap elleni támadások ügyében ismét indítsák meg a vizsgálatot.

Fél évvel később a Délbácska egyik szűkszavú közleményéből arról értesülünk, hogy az újvidéki államügyészség a büntetőperrendtartás 101. paragrafusa értelmében megszüntette a bünvádi eljárást ebben a tárgyban, mivel „a helybeli rendőrségnek nem volt módjában eddigi vizsgálatai folyamán a tettest kinyomozni, s mivel a további vizsgálattól eredményt várni nem lehet...”⁶⁴

1924 áprilisában rövid hír jelenik meg a lap tőzsdei tudósításának alján: az újvidéki törvényszék vizsgálóbírója „ma határozatot kézbesített Jevgyevics Dobroszlávnak, az Orjuna tartományi szervezete elnökének. A határozat szerint az a vád, amely szerint Jevgyevics Dobroszláv részt vett volna a Délbácska ellen intézett és minden részletében ismeretes fegyveres támadásban (mely alatt dr. Szlezák Rezső akkori felelős szerkesztőt életveszélyesen megsebesítették), nem volt bizonyítható, miután a brutális eset koronatanúi a rendőrségen tett első vallomásukat általuk meg nem nevezett okok miatt a vizsgálóbíró előtt visszavonták.”⁶⁵

Bűn és bűnhődés... című vezércikkében 1925 februárjában

így ír a szerkesztőség: „Voltak idők, nem is olyan régen, két-három évvel ezelőtt, amikor Novisad és a Vojvodina hangozott a felelőtlenek duhaj lármájától... Novisadon harminc állig felfegyverzett fiatalember hatolt be a Délbácska szerkesztőségébe, ahol súlyosan megsebesítették dr. Szlezák felelős szerkesztőt, s hogy még emlékezetesebbé tegyék látogatásukat, teljesen szétrombolták a redakció felszerelését. Megtámadták a szubotici Hírlapot és bombát helyeztek a Délbácska épületének egyik ablakába is.” A cikkíró kertelés nélkül kimondja: a Délbácska elleni terrortámadás egyik résztvevője Bona Mandić újvidéki joghallgató volt, akit a rendőrség egy másik kihágási ügyben vizsgálati fogságba helyezett. Mandić, írja a Délbácska, „talán még azt is megmondhatja, hogy ki volt az a közel harminc felbuzdult fiatalember aki egyszer szétrombolta a Délbácska szerkesztőségét...”⁶⁶

Másfél évvel később, 1926 augusztusában egy lapközlemény arról tudósít, hogy augusztus 24-e óta rendőrposztok őrzik a Délbácska és a Bácsmegyei Napló szerkesztőségi helyiségeit. A szerkesztőség kemény szavakkal ítéli el az újvidéki nacionalista szervezetek működését: „Valószínűleg ezzel akarják bizonyítani, hogy a fasiszta terror nemcsak más országokban, hanem nálunk is érvényesülhet.” A tiltakozásnak végül az lett az eredménye, hogy a belügyminiszter „szigorú vizsgálatot ígért az újságíró szövetség elnökének”, és hogy a rend fenntartása érdekében az újvidéki rendőrség elrendelte a Délbácska és a Bácsmegyei Napló újvidéki szerkesztőségének hatósági védelmét.⁶⁷ Egy nappal e közlemény megjelenése után arról tudósít a Délbácska, hogy az újvidéki rendőrség letartóztatta Slavko Mihić és Đura Bajić orjúnásokat, „a magyar lapok szerkesztőségei ellen elkövetett merénylet miatt”. A furcsa csak az, hogy már másnap arról ír, hogy az újvidéki rendőrség házkutatást tartott a Délbácska szerkesztőségében.⁶⁸

Az újvidéki magyar napilap munkatársai sorozatos zaklatásoknak voltak kitéve. A rendőrhatalóság egyetlen esetben sem állapította meg a támadások elkövetőinek bűnösségét, viszont több alkalommal is elrendelte — mint utóbb kiderült: teljesen indokolatlanul — a házkutatást a szerkesztőség helyiségeiben. 1926. augusztus 27-én a következőt olvashatjuk a Házkutatás szerkesztőségünkben című információban: „Gyakor rendőrkapitány azonnal megkezdte a házkutatást, és a szerkesztőségben levő lapok közül elvitt három bécsi, négy szegedi és két nyíregyházi lapot, azzal indokolva, hogy ezektől megvonták a postai szállítás jogát. Miután mi nem tudhatjuk mindazon lapok névjegyzékét, amelyektől megvonták a postai szállítás jogát, és a lefoglalt lapokat keresztükötésben postán kapjuk... mi vagyunk a legkevésbé felelősek azért, hogy ezen

lapokat megkaptuk. A postán van meg a kitiltott lapok névsora, és ezért a postának nemcsak joga, hanem kötelessége is visszatartani és megsemmisíteni azokat a lapokat, amelyekről megvonták a postai szállítás jogát”.

Az érvelés meggyőző. Annál is inkább, mert Újvidék város rendőrfőkapitányi hivatala 501/1926. szám alatt ezt közölte a szerkesztőséggel: „A Szerbek, Horvátok, Szlovének Királysága alkotmányának 11. szakasza alapján elrendelem az Önök helyiségének átkutatását, mert az a gyanú áll fenn, hogy ott külföldön nyomtatott különböző nyomtatványok vannak, amelyeknek behozatalát az állam területére megtiltotta a belügyminisztérium.”⁶⁹ A belügyminiszter rendeletét nem a Délbácska szerkesztősége, hanem a Posta szegte meg — erről a rendőrfőkapitányi hivatal is tudomást szerzett, mégsem a Posta, hanem a szerkesztőség ellen tett „megfelelő” intézkedéseket. 1927 januárjában arról tudósít a lap, hogy újabb házkutatást tartottak a rendőrség emberei, ezúttal nem csupán a Délbácska szerkesztőségében, hanem a lap kiadóhivatali főnökének és egy munkatársának lakásán is. Érdeemes ezt a tudósítást kissé hosszabban idéznünk: „A noviszadi rendőrség politikai osztálya tegnap délután házkutatásokat tartott Noviszadon. Délután 2 órakor Gyakov Alekszandar rendőrkapitány egy rendőrségi tisztviselő és egy detektív kíséretében megjelent Nagy Győzőnél, a Délbácska kiadóhivatali főnökénél, és házkutatást rendezett nála, bizonyos magyarországi irredenta röpiratok után kutatva. Miután semmiféle irredenta kiáltványt nem találtak nála, lefoglalták a Délbácska levelezését, és bevitték a rendőrségre, este felé hét órakor azonban visszaadták.” Délután Tomán Sándor felelős szerkesztő jelenlétében a rendőrség átkutatta a szerkesztőség helyiségeit, de semmiféle „irredenta vagy nemirredenta kiáltványt” nem talált. „Ugyanekkor házkutatást tartottak Fekete Lajosnak, lapunk költőmunkatársának a lakásán is, ahonnan több költeményes kötetet, néhány költeményének kéziratát és magánlevelezését vitték el Irredenta röpiratokat természetesen itt sem találtak.”⁷⁰

A szerkesztőség vezércikkben kommentálja az eseményt: a feljelentések özöne legfeljebb a rendőrségnek adhat munkát, amely ezek alapján eljárni kénytelen; „Az alaptalan denunciaciók nekünk nem árthatnak.” S a végkövetkeztetés: „A Délbácska nagyon jól tudja, hogy sokan szeretnék elnémitani, mert ezzel elnémitánák a jugoszláviai magyarság élő lelkiismeretét is. Ez a tudat vezeti minden lépésünket... Ezért dolgozunk, ezért tűrünk el sok mindent, és ezért fogunk vigyázni mindig arra, hogy sohasem adjunk alkalmat megalapozott feljelentésre.”⁷¹

1927 szeptemberében az újvidéki rendőrség ismét házku-

tatást tart a szerkesztőségben. A feltevés ismét az, hogy a szerkesztőségben „államellenes iratok és olyan lapok vannak, amelyeket nem szabad az országba behozni és.. terjeszteni.”⁷² A közegek ezúttal is hiábavaló munkát végeztek.

1927 februárjában a lap arról ad hírt, hogy a törvényhatósági bizottság keddi közgyűlésén az ellenzéki szónokok koncentrált támadást intézték a Délbácska ellen, s megállapították, hogy a lap „a város (Újvidék) félhivatalos lapja”. A szerkesztőség elzárkózik ettől a minősítéstől: „... a Délbácska sohasem volt a város félhivatalos lapja, s egyáltalán nem vindikálja magának ezt az egyébként semmi esetre sem diffamáló elnevezést. A Délbácska kizárólag a magyarság érdekeit szolgálja, s teljesen távol áll bármilyen hivatalos jellegű megbízatástól”.⁷³ Hogy egyébként a magyar napilap csakugyan nem volt még „félhivatalos” státusban sem Újvidék város lapja, azt nem csupán a helybeli nacionalista szervezetek (az Orjuna és a Srnao), és nem csak a helyi rendőrség ténykedése igazolja.

1923 decemberében Tomán Sándor felelős szerkesztőt kiltják egy nyilvános újvidéki törvénytörési tárgyalásról.⁷⁴ Bíró és újságíró című kommentárjában a Délbácska részletesen beszámol az incidensről: Tomán Sándort a mondvacsinált „kémkedési” perekről szóló tudósításai miatt utasították ki a törvénytörésről, jóllehet semmi olyat le nem írt a lapban, ami a törvénytörési tárgyalásokon el nem hangzott volna.⁷⁵

Tomán Sándort Fekete karácsony... fehér karácsony című vezércikkének⁷⁶ néhány kitétele miatt — illetve, ahogyan a szerkesztőség írta: e vezércikkének egyik inkriminált kifejezése miatt — 3000 dinár fő- és 2000 dinár mellékbüntetésre ítélték.⁷⁷ (Hogy az 5000 dináros összpénzbírság körülbelül mennyit jelentett abban az időben, megállapíthatjuk egy egyszerű adatból: 1926-ban a Délbácska évi előfizetése 480 dinár volt, vasárnapi számának ára pedig 2 dinár.)⁷⁸ E jogerőre emelt ítélet azonban eltörlődik a Délbácska ellen indított sajtóperek mellett.

1926 novemberében Tomán Sándort öthónapi fogházbüntetésre ítélték Állam és polgár című vezércikke miatt,⁷⁹ 1927 márciusában pedig egy telefonon leadott tudósítás közlése miatt háromhavi fogház és 3000 dinár pénzbírság lett a büntetése. Később azonban kiderült, hogy Állam és polgár című vezércikke miatt a Délbácska felelős szerkesztője nem ítéltető fogházbüntetésre: „Sajtóügyekben nem alkalmazható a szerb büntető törvénykönyv 103. paragrafusa, hanem csak a sajtótörvény. A cikk megjelenésekor, 1924 januárjában... még az 1914. évi magyar sajtótörvény volt érvényben.” Tománt a vád alól felmentik.

1928. január 4-én a Délbácska felelős szerkesztője bevonul az újvidéki ügyészség fogházába, „sajtóperből támadt fogházbüntetésének kitöltésére”. Négy hónapig ül börtönben a Fekete karácsony... fehér karácsony című vezércikkének megírása és közlése miatt.⁸⁰ (Ez az írás egyébként a Délbácska szokásos „séreلمي” cikkeinek sorába tartozik: felpanaszolja a magyar kisebbség hátrányos megkülönböztetését, és nosztalgikusan említi az államfordulat előtti időket.)

Az újvidéki magyar napilapot nem csupán a sajtóperek és az „állam elleni gyűlöletszítás” híreiből ismerte meg a vajdasági olvasóközönség.⁸¹

Dobroslav Jevđević, az Orjuna tartományi szervezetének vezetője, a Vidovdan című lap szerkesztője (ő szervezte meg 1923-ban a fegyveres álarcosok támadását a Délbácska ellen) 1926. augusztus 27-én „fényes nappal, a városháza előtt tettleg inzultálta” Kottász Aladárt, a Délbácska munkatársát. Jevđević két orjunás társaságában öklével Kottász arcába csapott, „majd a botjával akart végigvágni rajta, de munkatársunk, akinél még sétabot sem volt, hogy védekezhetett volna, a városházában keresett menedéket...”, írja a Délbácska.⁸² A támadás felháborodást kelt a városban, kiváltja a szerb újságírók tiltakozását is. Az újvidéki Zastava, amely egyébként igen gyakran bírálta a Délbácska cikkeit, vezércikkben ítéli el a nacionalista kilengést.⁸³

Alaptalan vádak nyomán az első években a Délbácska beosztására is sor került.⁸⁴ A szerkesztőség tagjait bekísérték a rendőrségre, ott „vizsgálati fogságban” tartották őket, s a lap kiadása tíz napig szünetelni volt kénytelen. Tomán Sándor évekkel később írja meg, hogy Jovan Banjanin újvidéki rendőrfőkapitány „saját, házilig készített sajtótörvénye értelmében egyszerűen „megtiltotta” a Délbácska további megjelenését.”⁸⁵ E lapbetiltásnak az idézett szerkesztőségi hír az egyetlen fellelhető nyoma.

A szerkesztőség megfélemlítésére szolgáltak egyéb intézkedések is.

1925 decemberében az újvidéki rendőrfőkapitányság emberei őrizetbe vették Császár Gézát, a Délbácska szerkesztőjét, és még aznap, a délutáni órákban kiutasították az országból, oly módon, hogy rendőri őrizettel vonatra ültették, és „átküldték” Ausztriába.⁸⁶

A szerkesztőség vezércikkben foglalkozott a kitoloncolással, és későbbi híreiben is több alkalommal hangsúlyozta: „...sem ő (Császár Géza), sem mi nem tudjuk teljes határozottsággal, hogy tulajdonképpen miért utasították ki. Legfeljebb gondoljuk...”⁸⁷ Stanoje Mihaldžić újvidéki rendőrfőkapitány 1925. december 10-én azzal indokolta meg Császár kiutasítását, hogy egyrészt: már két évvel korábban is

ki akarták utasítani, másrészt: „Császár további itt-tartózkodása nem kívánatos az állam szempontjából”, harmadrészt pedig: „...megtudtuk, hogy nem a mi államunk polgára...”⁸⁸ Császár Géza valóban emigránsként tartózkodott Jugoszláviában, cselekvő részese volt a jugoszláv megszállás alatt kiálított Pécs—Baranyai Szerb—Magyar Köztársaság közéletének, Újvidéken azonban épp azokban az években több mint száz baranyai politikai emigráns lett menedékre, akiket magyarországi politikai szereplésük miatt az SzHSz Királyság nem szolgáltatott ki Magyarországnak.

1925 december 16-án Császár Géza levelezőlapot ír a szerkesztőségnek, és tudatja kollégáival, hogy „az osztrák hatóságok nem akarják átvenni”.⁸⁹ A Délbácska néhány hónappal később arról ad hírt, hogy a Magyarországra érkező (valójában Magyarországra toloncolt) újságírókat letartóztatták, a budapesti főkapitányságról Pécsre szállították, mert „a jugoszláv megszállás alatt megjelent Baranyai Magyar Újság című lapba szélsőséges szocialista elvekre mutató cikkeket írt”⁹⁰.

Fekete Lajos költőt hasonló sors érte. Fekete pécsi menekült volt; politikai cikket nem írt, költőként azonban nagy tekintélyt vívott ki magának a jugoszláviai magyar irodalmi életben. Csuka Zoltán híradásából tudjuk, hogy Fekete Lajost, a Délbácska költő-munkatársát, irodalmi szerkesztőjét „...1929 decemberében kiutasították Jugoszlávia területéről, s családjával együtt áttették a határon”.⁹¹

A Délbácska kisebb-nagyobb sajtópereinek felsorolásától eltekinthetünk, egy részük ugyanis bírósági felmentő ítélettel zárult,⁹² és nem módosítják az újvidéki magyar napilap működési feltételeiről alkotható képet. Az újvidéki magyar napilap ellen többnyire az újvidéki rendőrség, néhány esetben újvidéki magyar és szerb lapok tették feljelentést.⁹³

Volt rá példa, hogy „izgatási per”-t indítottak a szerkesztőség ellen egy-egy magyarról szerb nyelvre rosszul lefordított kifejezés miatt.⁹⁴ A Délbácska felelős szerkesztőjének vagy egy-egy munkatársának majd minden évben akadt egy-két sajtópere (1925-ben például a Bácsmezei Napló a felperes). E perek a királyi diktatúra kikiáltása után lezárulnak: 1929 februárjában „királyi amnesztia folytán 16 királlysértésért elítélt fogoly szabadul ki a noviszádi ügyesség fogházából, s közel 300 királlysértési és sajtóperben szüntetik meg az eljárást”. Ez alkalommal Kottász Aladár, a Délbácska munkatársa is kegyelemben részesül.⁹⁵

A lap szerkesztőségi híreiből is sok mindent megtudhatunk a korabeli sajtóviszonyokról, a cenzúráról, a Délbácska működéséről, sőt burkolt politikai tanácsokat is olvashatunk egy-egy „irodalmi” üzenet után.⁹⁶ Szerkesztőségi közlemények-

ből értesülünk arról, hogy a Délbácska a hivatalosan elrendelt állami ünnepek idején olykor hétköznapiakon sem jelenhetett meg, a kezdeti időszakban pedig (1920 és 1922 között) a görögkeleti egyházi ünnepeken egy-egy számát nem nyomtathatta ki.⁹⁷

Érdemes idézni egy jellemző szerkesztői üzenetet a lap 1924-es évfolyamából:

”SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Temerin. Legmélyebb sajnálatunkra — itt meg nem nevezhető okok miatt — a sürgetett ügyben nem járhatunk el.

Róza Lili. Verses válaszát nem mutathatjuk meg a „szép barna szem”-nek. Miért okozna fájdalmat neki?”⁹⁸

Hogy a szerkesztőség bizonyos értelemben mint tanácsadó szerv is működött a magyar polgárok ügyes-bajos dolgainak intézésében, erre első ízben a lap 1922. november 16-i számából következtethetünk. Egy jelíges levélre a szerkesztőség azt válaszolja, hogy: „Kérdésére ehelyütt nem válaszolhatunk. Alkalomadtán személyesen.”⁹⁹ Később több hasonló célzást találunk vezércikkekben és más közleményekben. Az Országos Magyar Párt megalakulása után a Délbácska jogi tanácsadó szervként vesz részt a választói névjegyzékekkel kapcsolatos igen gyakori visszaélések orvoslásában.¹⁰⁰

A szerkesztőség a lap indításától kezdve tevékenyen részt vesz a nyomor enyhítésére indított társadalmi akciókban. Támogatja a missziós egyesületek munkáját, eljár a nyugdíjasok megsegítésében, eredményes gyűjtést szervez az árvíz-károsultak javára, 1929 februárjában pedig a Zastava, a Vidovdan, a Novisad, a Deutsches Volksblatt és a Bácsmegyei Napló szerkesztőségével együtt felhívást intéz Újvidék és Vajdaság lakosságához a nyomor enyhítése érdekében.¹⁰¹ Egy alkalommal, 1924 szeptemberében egy romániai magyar község tűzkárosultjai számára indított adománygyűjtési akcióról is részletesen tudósít, s felhívja olvasói figyelmét arra, hogy adományokat a szerkesztőség címére is lehet küldeni.¹⁰²

A szerkesztőség számára egy időben súlyos problémát jelentett a lap postai kézbesítése. Tömegesen érkeztek az olvasói panaszok arról, hogy nem kapják meg a lapot, illetve, hogy az Újvidékhez legközelebb eső falvakban is (például Temerinben) csak négynapos késéssel kézbesítik a Délbácskát.¹⁰³ 1925 márciusában odáig fajul a helyzet, hogy a szerkesztőség nyilvános vizsgálat elrendelését kéri: nem csupán az olvasók levelei tűnnek el nyomtalanul, olvashatjuk a követelésben, nem csupán a lap kézbesítése akadozik és késik teljesen indokolatlanul, hanem a lap címére feladott tudósítók sem érkeznek meg a szerkesztőség címére.¹⁰⁴

1925-ben hatósági önkényeskedésről tudósít a Délbácska: Sajtászlakon és Piroson „elkobozták” a Délbácskát. Juon Opra

sajkáslaki jegyző rendőri fedezettel kiutasította a lap száma-
mait szállító autót a község területéről, Piroson pedig vé-
resre verték azokat a választókat, akik „Délbácskát oszto-
gattak a magyar választópolgárok között”. A Magyar Párt vá-
lasztási küzdelmei idején a temerini telepések.. („dobrovolja-
cok”) nem engedték meg a Délbácska árusítását.¹⁰⁵

A szerkesztőségi hírek közül érdemes idézni egy aprósá-
got a lap 1929-es évfolyamából.

A Délbácska néhány alkalommal rövid tudósítást közölt
az újvidéki zsidó hitközség „belharcairól”, de ellenséges
hangnem nélkül. Utaltunk rá: a vajdasági magyar sajtó „libe-
rális” irányát bírálva egy-két esetben antiszemita türelmet-
lenségének is hangot adott. Később azonban tartózkodóbb,
tárgyilagosabb, úgy is mondhatnánk: udvariasabb lesz. Kiadó-
hivatali érdekei elfogulatlanabb politikát követeltek meg:
az újvidéki zsidóságnak jelentékeny szerepe volt a város
gazdasági és kulturális életében. Ezzel is magyarázható,
hogy ellenséges érzület nélkül, tárgyilagosan tudósított a
vajdasági zsidóság életéről, sőt időnként ilyen köszöntőt is
publikált: „Izraelita olvasóinak boldog Újévet kíván a Dél-
bácska szerkesztősége és kiadóhivatala.” Az újévi jókívánság
azért érdemel figyelmet, mert az izraelita naptárhoz igazo-
dott, október 5-én jelent meg a lapban.¹⁰⁶

Néhány szót a szerkesztőség rendezvényeiről is. Nem sok
volt belőlük, mindössze kettő. 1921 áprilisában a szerkesztő-
ség újságírónapot szervez Újvidéken, „szegény újságírók, fel-
segélyezésére”, s a bevételt a nevezett célra fordítja.¹⁰⁷

1924 februárjában műsoros estet rendez, az újvidéki Beltéri
Katolikus Kör színpadán a helybeli műkedvelők részvételével
bemutatja az Eduárd és Kunigunda című vígoperát, s Kacagó
Est címmel szórakoztató élőújsággal lép a közönség elé.¹⁰⁸

A lapban ezután egy-egy humoreszk, vers és szatíra jelenik
meg, amelyet a Kacagó Esten maguk az újságírók olvastak fel.¹⁰⁹

1926 december 7-én, a lap megjelenésének közelgő 6. év-
fordulója alkalmából hírt olvashatunk arról, hogy a szerkesz-
tőség az újvidéki Beltéri Katolikus Körben december 11-én
megrendezi a „Délbácska vacsorájá”-t. Három nappal később
arról értesülünk, hogy a tervezett rendezvényt „közbejött
akadályok miatt” a szerkesztőség kénytelen későbbre halasz-
tani. Ugyanitt ezt olvashatjuk: „A vacsora napját közölni
fogjuk lapunkban.”¹¹⁰ A későbbiek során azonban nincs hír az
est megszervezéséről.

A Délbácska szerkesztősége már 1922 szeptemberében nap-
tárát szándékozott kiadni,¹¹¹ ezt a tervét azonban csak hat
évvel később valósíthatta meg. 1928 és 1929 novemberében két-
két naptárát adott ki, a vallásos tárgyú Kis Szent Teréz Nap-
tárt és A Délbácska Naptárát. E kiadványok szép nyomdai ki-

vitelben, 10 000 példányban hagyták el a sajtót.¹¹² Nem tartozik dátumszerűen az itt tárgyalt korszakhoz, de említésre érdemes, hogy 1930-ban — miután a lap már Reggeli Újság néven szerepelt — ismét megjelent A Délbácska Naptára.¹¹³

A Délbácska — hogy a lényegre térjünk — a külföldi események kommentálásában jórészt a Magyar Távirati Iroda közleményeire támaszkodott. Több adatunk is van arról, hogy a szerkesztőség a magyar kormány hivatalos információit használta fel napi munkája során,¹¹⁴ de e nyilatkozatoktól függetlenül is, a lap teljes anyagának ismeretében megállapíthatjuk, hogy a fontosabb külföldi és magyarországi események megítélésében a magyar politikai érdekeket tekintette kiindulópontnak.

Elsősorban, de nem kizárólagosan. A Szerb—Horvát—Szlovén Királyság belső eseményeinek alakulását és külpolitikai tevékenységét (a szomszédos országokhoz: Magyarországhoz, Romániához, Bulgáriához, Görögországhoz, Albániához, Olaszországhoz és Ausztriához való viszonyát) szántszándékkal sem ábrázolhatta volna magyar forrásokból merítve. S a húszas évek derekától kezdve „magyar orientációja” inkább csak igény, mintsem gyakorlat: csupán a kisantant tevékenységének politikai megítélésében s a jugoszláv—magyar viszony tárgyalásában követhető nyomon. Kezdetben tehát jugoszláviai lap volt, később azonban jugoszláv politikai helyzetet tükröző lappá vált, olyan értelemben is, hogy mindinkább a hazai események kötötték le figyelmét.

A Magyar Távirati Iroda (a Dunaposta Hírlaptudósító Iroda), a Magyar Rádió és a postai úton elérhető magyarországi, csehszlovákiai és romániai magyar lapok híryanagán kívül az újvidéki Vojvodina Távirati Ügynökség, a belgrádi bel- és külügyminisztériumi sajtóiroda és a Belgrádi Rádió híryanagát közölte, tőzsdei jelentéseit pedig a belgrádi Avala Hírügynökség szolgáltatta.¹¹⁵

Hírvétel szempontjából az újvidéki szikratávíró állomás is rendelkezésre állt,¹¹⁶ s miután 1923 júniusában az újvidéki telefonközpont közvetlen összeköttetést létesített Budapesttel, a magyar fővárosból is közölhetett friss híreket.¹¹⁷

Az évek során sok olyan vitacikket publikált, amelyekben más lapok politikai álláspontját vagy politikai magatartását tűzte tollhegyre. A jugoszláviai magyar sajtó egységtörvény feladatát elvként meghirdette ugyan, a gyakorlatban azonban nem hajlott semmiféle kompromisszumra, ellenkezőleg, szinte eleve lemondott a más lapokkal való együttműködés lehetőségéről. Ezen a réven sikerült megőriznie szerkesztés politikájának integritását, de közben elszigetelődött a jugoszláviai magyar lapoktól s a vajdasági szerb újságoktól is.

Elutasítóan írt például a Vajdaságról, a Bácsmegyei Naplóról, a Nova Poštáról, a Kis Újságról, a Narodról, a Zastaváról, a Jedinstvórol, a Glasnikról, a Vidovdanról, a Balkanról.¹¹⁸

Legnagyobb ellenfelét, a szabadkai Bácsmegyei Naplót lakonikus tömörséggel Gyásmegyei Naplónak nevezte.¹¹⁹ Csupán a szabadkai Hírlapról, a Magyar Párt e félhivatalos orgánumáról és a becskerekai Torontálról volt egy-két elismerő szava.

Elmulasztotta azt a lehetőséget is, hogy a vajdasági magyarság helyzetére vonatkozó, tárgyilagos hangvételű szerb lapvéleményeket ismertesse hasábjain. Erre ugyan tett kísérletet, a hangsúlyt azonban a negatívumokra helyezte: Szláv lapszemle című rovatában olyan híreket is kinagyított, amelyeknek nem volt súlyuk, jelentőségük.

Egy példa.

1923-ban az országgyűlési választási harcok idején súlyos sérelem érte az ország nemzeti kisebbségeit. „Ez a tény nemcsak az érdektelen külföld sajtójában tükröződik vissza, hanem az európai életközösség szükségét érző jugoszláv lapokban is”, olvashatjuk a lugosi Magyar Kisebbség című folyóirat egyik számában. „Így a Baseler Nachrichten (nov.9.) hosszan foglalkozik a választójogától megfosztott jugoszláviai magyar kisebbséggel. A Magyar Párt tiltakozását ismerteti és közli a Radikal, s egy szerb újság cikkét is a titkos rendeletekről, melyek a nem-szlávok választójogát elveszik, de kivételt tesznek a nem-szláv hivatalnokokkal, mert ezek úgy sem szavazhatnak a kormány ellen. Megállapítja, hogy a választójog megtagadása ellenkezik az alkotmánnyal és a jogérzéssel.” A Magyar Kisebbség a továbbiakban részleteket közöl dr. Dragomir Ikonícának, a jugoszláviai Köztársasági Párt és a Jugoszláviai Népszövetségi Liga egyik vezetőjének Jugoszlávia négerei című cikkéből (dr. Ikoníc írása a Köztársasági Párt hivatalos lapjában, a belgrádi Republikában jelent meg):

„Kezdetben nem voltam tisztában vele, hogy ki a fő bűnös ebben a nyilvánvaló törvénysértésben és a nemzetközi szerződések kijátszásában, de őszintén szólva gyanítottam, hogy alkalmasint Marinkovics Vojiszlav lesz az... És nem tévedtem. Ma, amikor mindennek utána jártam, bámulva állok kabinetfőnökének ostoba rendelete előtt, amely szó szerint így hangzik: a választói névjegyzékbe fel kell vermi mindazokat a személyeket, akiknek a választási törvény 9. szakasza szerint választójoga van, de a nem-szlávok kihagyandók. És rögtön ehhez a renDELETEhez két utasítást csatol. Az első elrendeli, hogy a közalkalmazottak felveendők a listába, a másik pedig megengedi a román nemzetiségű állampolgárok felvételét... Egyetlen szabadelvű állam sem ismer ilyet. A nemzeti kisebbsé-

geket, azáltal, hogy elraborták a választójogukat, letaszították a gyarmati négerék jogi helyzetébe. Ilyen ország még nem volt. Az ázsiai kényuraságok színvonalára süllyedt Jugoszlávia Wrangel katonáinak megadja a választójogot, és elvonja azt született polgáraitól. Azért fogadtuk el tehát a békeszerződést, hogy azt egy évvel később egy közönséges miniszter lábbal tiporja. És akkor rosszul esik nekünk, ha Nyugaton senki sem akar velünk tanúk nélkül szóba állni. Felháborodunk, hogy Nincsic nem jutott be a Nemzetek Szövetségének Tanácsába, s Uruguay mögött maradtunk, de elfeledjük, hogy ő, Nincsic, olyan országot képvisel, ahol autokrata klikkek megfosztják az országot a jogállam összes kellékeitől. Szüntelenül toleranciáról és demokratizmusról beszélünk, de félünk attól, hogy 4–5 magyart vagy németet lássunk a parlamentben. Felháborít bennünket Itália sovinizmusa, de az ő parlamentjében ott ülnek a szlovének és a németek is. Az új haza polgáraitól szeretetet és odaadást követelünk, de a belgrádi kormány osztályozza őket...¹²⁰

Dr. Dragomir Ikonić írásáról a Délbácska nem vett tudomást, de nem vett tudomást egy sor olyan tanulmányról, nagyobb lélegzetű cikkről és fontos adatokat tartalmazó elemzésről sem, amelyek a korabeli jugoszláv sajtóban megjelentek. Főképp a Vidovdan-, a Balkan-, a Vreme-típusú kisebbségellenes-magyarelles újságok kirohanásait tűzte tollhegyre, a jóval gyéresebb, tartalmi súlyuknál fogva azonban jelentős, a kisebbségek helyzetét megérteni igyekvő szerb lapközleményekből csak elvéve közölt szemelvényeket.

Gáj József A délszláv folyóiratok és a kisebbségi kérdés című, 1926-ban írt áttekintésében olvashatjuk: „...a kisebbségi kérdés fontosságának felismerésében a délszláv közvélemény, még a tudományos is, ma még nagyon elmaradt. Ezt a kérdést eddig mint megoldandó problémát nem látta meg, vagy talán nem is akarta meglátni... Csak a legújabb időkben látjuk a jelét annak, hogy a délszláv tudomány mégis mintha észre kezdené venni azt a tényt, hogy a lakosságnak csaknem egynegyede a nyelvi, vagy vallási, vagy faji kisebbséghez tartozik.”¹²¹ Gáj József felsorolta azokat a jugoszláv folyóiratokat, amelyeket a kisebbségi kérdés szempontjából érdemes volt figyelemmel kísérni; ezek: a Novi Život, a Nova Europa, a Srpski Književni Glasnik, a Hrišćanski Život, a Nova Revija, az Učitelj és a Glasnik. Átlapozva a Délbácska évfolyamait, azt tapasztaljuk, hogy a Glasnik kivételével ezekről a folyóiratokról egyetlen alkalommal sem írt.¹²²

Az újjvidéki magyar napilap foglalkozott az újságírók szervezeti kérdéseivel, tudósított a jugoszláv újságírók kongresszusairól, hírekben számolt be a vajdasági újságíró szekció működéséről.¹²³ Rendre közölte a sajtótörvény tervezeté-

vel kapcsolatos állásfoglalásokat — a Jugoszláv Újságíró Szövetség nem szünt meg tiltakozni a sajtócenzúra és más korlátozó rendelkezések miatt —, de minden tudósításból az derült ki, hogy az újságírók szakmai egyesülete és szakszervezete nem volt képes jobb belátásra bírni a hatóságot. A jugoszláv sajtótörténet egy érdekes fejezetét lehetne megírni a Délbácska e tudósításai és kommentárjai nyomán,¹²⁴ a szakmai tisztesség és szolidaritás szép példáit idézi egy-egy közleménye.¹²⁵

A sajtótörvény megítélésében a haladó jugoszláv lapok — az ellenzéki sajtó — álláspontját vallotta magáénak.¹²⁶ Legföljebb annyiban tért el ettől, hogy felhívta a figyelmet arra is: a hatóságok szigorúbban bírálják el a kisebbségi lapokat, mint az ún. többségi sajtót.¹²⁷

Érdeemes megismernünk a kisantant sajtóirodájával kapcsolatos állásfoglalását is: bepillantást enged a húszas évek sajtóviszonyaiba.

1920 augusztus 4-én az SzHSz Királyság és a Csehszlovák Köztársaság szerződéses kötelezettséget vállalt, hogy egységesen lépnek fel Magyarország követeléseivel szemben, 1921 áprilisában és júniusában pedig ugyanilyen szerződést írt alá Románia és Csehszlovákia, majd Románia és az SzHSz Királyság is. Így jött létre az ún. utódállamok szövetsége, a kisantant. A kisantant sajtóirodája 1925-ben megalapított sajtóügynökség volt, amely az említett országokban nemzeti bizottságai révén tevékenykedett. Állandó közös sajtószervezet gyakorlatilag nem létezett. Az említett országok külügyminiszteri konferenciáinak megtartása idején az újságírók is tanácskozást folytattak; a sajtóirodának az volt a feladata, hogy népszerűsítse a kisantantot. A nemzeti bizottságok ezen a téren jelentékeny együttműködést fej tettek ki. A kisantant sajtóirodája 1938-ig állt fenn.¹²⁸

A Délbácska már 1921 decemberében hírül adja, hogy megszületett „az utódállamok posta- és távirda egyezménye”,¹²⁹ 1923 októberében arról tudósít, hogy a kisantant újságírói Kolozsvárott sajtókongresszuson vesznek részt,¹³⁰ 1925. május 30-án pedig Megalakult az újságírói Kisantant címmel rögzíti a szervezet megalakulásának tényét.¹³¹

1925 augusztusában Béke és kölcsönös együttműködés címmel arról ír, hogy a kisantant sajtóirodájának sinaiai konferenciáján dr. Kádár Imre, a romániai kisebbségi sajtószindikátus ügyvezető alelnöke a kisebbségi újságírók nevében deklarációt olvasott fel, s idézi a nyilatkozatot:

„Akik ismerik a kisebbségi sajtó hatéves történetét, azok meg fogják erősíteni, hogy a megalakulás pillanatától kezdve a béke és a kölcsönös együttműködés ügyét szolgáljuk.

Ellenségei vagyunk minden olyan áramlatnak, amely állandósítani szeretné a megtorlás és a bosszú szellemét a népek között, és sohasem haboztunk szembeszállani ezekkel az áramlatokkal... akkor is, ha azok a saját népünk soraiból fenyegettek az együttélésre rendelt nemzetek nyugalmát. Híven a magunk nemzeti kultúrájának hagyományaihoz, szívesen kerestük és keressük a megismerkedést és kölcsönösséget a néptöbbség kultúrájával. Híven ahhoz a vezető gondolathoz, hogy az új államkeretek között is jogunk van etnikai életünk teljes szabadságához, teljesen egynek érezzük magunkat a néptöbbséggel abban, hogy elutasítunk minden revanstörekvést. A kisebbségi sajtó vezetői őszintén hiszik és vallják, hogy a maguk boldogulása és fejlődése az állam boldogulásától és fejlődésétől függ. S mindenben hajlandók az ország építő és konszolidáló munkásságában részt venni, nem kérve egyebet, mint etnikai fejlődésük biztosítását az állam keretei között.”
Csehszlovákia, Románia és az SzHSz Királyság jelenlevő újságírói a romániai kisebbségi újságírók deklarációját „lelkese-déssel és hosszantartó tapsal fogadták”.¹³²

Megtörtént tehát a kísérlet arra, hogy a kisantant sajtóirodája a kisantant országai kisebbségi sajtójának is fórumává legyen, a sinaiai egyöntetű lelkesedésnek és hosszantartó tapsnak azonban volt egy szépséghibája. Egy nappal később a Délbácska kénytelen hírül adni: „a jugoszláv sajtódelegáció a szinajai konferencián azt ajánlotta, hogy a szindikátus gyakoroljál cenzúrát” a kisebbségi és általában az ellenzéki sajtó felett.¹³³ Az újvidéki magyar napilap íróiával kommentálja az eseményt; Újságírók cenzúrája című vezércikkében kifejti, hogy a jugoszláv újságírók itthon szüntelenül háborognak a sajtótörvény szigorúsága s a cenzúra miatt, a sinaiai értekezleten viszont ők maguk követelték a cenzúra intézményének meghonosítását. Egy hónappal később tehát arról tudósít a Délbácska, hogy a sinaiai sajtóértekezlet „elvi döntést” hozott arról, hogy az SzHSz Királyság kisebbségi lapjai nem közölhetnek Romániára vonatkozó kedvezőtlen híreket — az újságírók tehát egységesen felléptek a sajtószabadság ellen.¹³⁴

A kisantant sajtóirodája gyakorlatilag mégsem cenzúrázhatta a kisebbségi lapokat. Erről tanúskodik az a tény, hogy a Délbácska is sorozatosan közölt rendkívül kedvezőtlen cikkeket Romániáról.¹³⁵

Az újvidéki magyar napilap nem csupán az újságírók szerkezeti ügyeit kommentálta. Ha szűkebb terjedelemben is, de gyakran foglalkozott a jugoszláviai nyomdászok és grafikai munkások életével. 1921-ben például hírt ad a jugoszláviai nyomdászok bérmozgalmáról,¹³⁶ 1923 júniusában pedig beszámol

az újvidéki nyomdászsztrájkról,¹³⁷ amelynek következményeként a Délbácska ún. sztrájkaszámái csak két oldalon jelenhettek meg.¹³⁸ 1924 júliusában a grafikai munkások országos kongresszusáról tudósít, és közli a helyi szervezetek taglétszámának adatait.¹³⁹ Ugyanez év decemberében arról informál, hogy a nyomdászok általános elkeseredése miatt az SzHSz Királyságban országos nyomdászsztrájk fenyeget,¹⁴⁰ 1925 folyamán pedig együttérzéssel tárgyalja a „vagyontalan munkások vagyoadójá”-nak paradox kérdését, azt a képtelenséget, hogy a pénzügyigazgatóság a vagyontalan újvidéki nyomdai munkásokat visszaható érvénnyel az 1923-as esztendőre 5000 dinár jövedelem- és vagyoadóval sarcolta meg.¹⁴¹ Ugyancsak 1925-ben megírja, hogy az újvidéki grafikai munkások alkotmányellenesnek minősítették a sajtótörvény-javaslatot, s hogy egyre növekszik a munkanélküliek száma a grafikai munkások között: a munkáltatók igen sok jugoszláv nyomtatványt külföldön rendelnek meg, nem pártolják a hazai ipart.¹⁴² Egyik közleményéből megtudjuk azt is, hogy 1925 őszén a tartományi pénzügyigazgatóság a be nem fizetett jövedelmi adó miatt tiltotta a nyomdai munkások fizetését.¹⁴³

1925. november 5-én a Délbácska hasábjain e megértő hangot a rosszallás hangneme váltja fel. Terrorizál a nyomdai munkásság című közleményében tudatja, hogy az újvidéki nyomdászok ultimátumot intéztek munkaadóikhoz,¹⁴⁴ később pedig sztrájkba léptek.¹⁴⁵ A szedősztrájk ideje alatt a Délbácska és a Vajdaság című újvidéki napilap azonos tartalommal jelenik meg (ez volt az egyetlen „érintkezés” a két újság között). 1925. november 6-án az újvidéki nyomdavállalatok sztrájkterő célú felhívást tesznek közzé a lapban: „Betűszedőket, nyomdai gépmestereket, munkásnőket és gyakornokokat jó fizetéssel állandó kondícióba felveszünk. Belépéskor éves szerződést kötünk.”¹⁴⁶ A nyomdatulajdonosoknak a sztrájk letörésére tett kísérlete azonban zátonyra fut, a nyomdászok kiharcolják jogait, s a Délbácska megjelenése zavartalanává válik.¹⁴⁷

1927. december 7-én szűkszavú tájékoztatót közöl arról, hogy a túlságos megadóztatás miatt a grafikai munkások tiltakozó sztrájkba léptek, s „az ország egész területén valamennyi nyomdában egy napig szünetelt a munka”.¹⁴⁸

A Délbácska és a vajdasági sajtó

Ha átböngésszük a Délbácska apró közleményeit, hirdetéseit, több olyan adatra bukkanunk, amely a két háború közötti időszak magyar sajtóbibliográfiájának kiegészítését szolgálhatja.

1921 áprilisában arról tudósít, hogy Újvidéken Virradat

címmel református hetilap indul,¹⁴⁹ ugyanez év decemberében pedig hirdetést közöl arról, hogy megjelent A Református Árvaházi Naptár, amelyet a református lelkészi hivatalban lehet megvásárolni.¹⁵⁰ 1922 szeptemberében a Tomán Sándor szerkesztette sportlap, az újvidéki Hétfői Újság hirdetését közli, ugyanez év decemberében pedig a szabadkai Zrínyi Naptár tartalmát bírálja.¹⁵¹ Egy évvel később, 1923 októberében a magyarkanizsai Szívújság című hitbuzgalmi folyóirat harmadik számát ismerteti,¹⁵² egy hónappal később két új magyar hetilap, a szabadkai A Föld-és a zombori Igazság megjelenésére hívja fel a figyelmet.¹⁵³

1924 februárjában információt közöl arról, hogy a Bács-Bodrog vármegyei Gazdasági Egyesület és a Gazdák Biztosító Szövetkezete hosszú szüneteltetés után ismét megjelentette hivatalos lapját, Az Ugart.¹⁵⁴ Ugyancsak 1924-ben bejelenti az SzHSz Királyság „egyetlen magyar nyelvű satirikus riportlapjának”, a Viccnek a megjelenését,¹⁵⁵ szeptember havában pedig tudatja, hogy a szerémségi Mosorin faluban megjelent a Hitélet című vallásos folyóirat.¹⁵⁶ 1924. október 18-án Császár Géza tollából satirikus cikket olvashatunk a szabadkai Minerva Nyomda 1925. évi naptáiról: a Jézus Szent Szíve Naptárról, a Vajdasági Magyar Naptárról, a Petőfi Naptárról és a Gazdák Naptáráról. A bírálat szerint e naptárak „anyaga jórészt azonos. Csak a borítékrajzokban van lényeges különbség”.¹⁵⁷

1925. április 12-én megjelenik a kiscsárdák, a földművesek és az iparosok hetilapjának első száma, a Munka,¹⁵⁸ két hónappal később pedig egy új magyar nyelvű lap, Az Ucca című riportújság.¹⁵⁹ Ugyanebben a hónapban Kimúlt a Kis Újság címmel ironikus hangvételű hírt olvashatunk a Délbácskában: „az újvidéki Kis Újság tegnap rövid, de nehéz anyagi szenvedések után elköltözött az élők világából”.¹⁶⁰

1925 júliusában arról ír, hogy Szombat címmel Szabadkán megjelent az SzHSz Királyság első zsidó társadalmi, irodalmi és művészeti hetilapja,¹⁶¹ 1926 januárjában pedig arról, hogy az egyesült szakszervezetek vajdasági vezetőségének szerkesztésében 1926. január 24-én Egyesült Szakszervezetek címmel magyar nyelvű szakszervezeti lap jelenik meg.¹⁶² 1926 februárjában a Revü című színházi, sport-, film- és rádió-hetilap előzetese következik,¹⁶³ másfél évvel később pedig a szabadkai Hétfői Magyar Újság kiadásáról ír, amely szerkesztőségének bejelentése szerint „minden párttól független, kizárólag a jugoszláviai magyarság érdekeiért küzdő hetilap” lesz.¹⁶⁴ 1928 februárjában a Csuka Zoltán szerkesztésében megjelenő Képes Vasárnap megjelenéséről,¹⁶⁵ 1928 októberében pedig az újvidéki Zsidó Élet című, „a vajdasági zsidóság vallá-

si, kulturális és gazdasági életével” foglalkozó hetilap kiadásáról tudósít.¹⁶⁶ Végül 1929. július 26-án arról tájékoztatja olvasóit, hogy Bácskai Magyar Újság címen „új magyar nyelvű hetilap indul meg Zomborban az Oblát nyomda kiadásában.”¹⁶⁷

A felsorolt naptárak egyikét sem ismertetik az eddig közzétett bibliográfiák, Vuk Dragović idézett munkája pedig az itt felsorolt magyar lapok közül nem említi a Virradat, A Föld, az Igazság, Az Ugar, a Vicc, a Szombat, az Egyesült Szakszervezetek, a Hétfői Magyar Újság és a Bácskai Magyar Újság című lapokat.¹⁶⁸

Vajdasági szerb lapok megjelenéséről csak elvétve tudósít a Délbácska. 1921 decemberében a Poljoprivrednik Glasnik, 1925 februárjában a Műkedvelők Lapja, 1929 novemberében pedig az Otadžbina című újság megjelenését rögzíti.¹⁶⁹

Lapok megszűnéséről, betiltásáról és elkobzásáról azokban az években igen gyakran ad hírt a jugoszláv sajtó, így a Délbácska is. 1921 februárjában a Bácskai Hírlap beszüntetéséről,¹⁷⁰ 1923 júliusában több horvát lap elkobzásáról,¹⁷¹ ugyanez év októberében pedig két bánáti német lap, az Arbeiterwille és a Vorwärts beszüntetéséről ír.¹⁷² 1925 februárjában arról tudósít, hogy elkobozták a szabadkai Hírlapot,¹⁷³ 1925 szeptemberében pedig arról, hogy Hol vagy, István király? című közleménye miatt betiltották Csuka János riportlapját, Az Uccát.¹⁷⁴

1922 és 1927 között arról is olvashatunk a Délbácska hátsójain, hogy az SzHSz Királyság területéről kitiltják a magyarországi lapokat: 1922-ben a bajai Új Élet és a budapesti Ébredő Villamos, 1925-ben a Színházi Élet, a Pesti Hírlap, a Pesti Napló és az összes budapesti napilapok, 1926-ban a Pesti Napló és a budapesti Újság, 1927 márciusában pedig a Magyar Detektív és az Új Idők kitiltásáról informál.¹⁷⁵

A könyvbehozattal kapcsolatban mindössze egy hírt közöl, amely kitiltásra vonatkozik; 1925 októberében megírja, hogy a belügyminiszter „eltiltotta az ország területén. Drasche Alfréd Lázár Tűzkereszt című könyvének árusítását”.¹⁷⁶

1921. január 26-án Újságkiadó hivatalok titkaiból címmel cikkezik:

„Érdekes statisztikát állítottunk össze a napokban az újvidéki lapok hirdetéseiről. A statisztika élénk képet nyújt Újvidék mozgalmas, modern kereskedelmi életéről és arról az erőteljes küzdelemlről, amelyet most a különböző konkurrens kereskedelmi vállalatok egymás közt folytatnak.

A háború ideje alatt az áru és konkurrencia olyan csekély volt a kereslettel szemben, hogy a kereskedőknek egyáltalában nem volt szükségük reklámra. Most azonban, amióta az áruforgalom rendbejött és a külföldi áru beözönlik, a keres-

kedők előtt elsőrendű kérdéssé nőtte ki magát a reklám.

Statisztikánkból megtudjuk, hogy az Újvidéken megjelenő 4 napi- és 8 hetilapban számonként átlag egy és fél hasáb újvidéki hirdetés jelenik meg, amely hirdetések hetenként kb. 180 ezer koronába kerülnek. Statisztikánk pusztán az újsághirdetésekre szorítkozott, de ha elgondoljuk, hogy az újságokon kívül még a moziban, naptárakban, plakátokon stb. is hirdetnek az újvidéki cégek, akkor ezen összeget bátran 260 ezer koronára tehetjük.

Ezen hatalmas összeg megerősíti azon meggyőződésünket, hogy Újvidék Zágrebén és Beogradon kívül a legforgalmasabb, legnagyobb kereskedelmi gócpont.”¹⁷⁷

A Délbácska hétköznapi egy oldalon, vasárnap pedig két oldalon is közölt hirdetéseket. Az újvidéki és a vajdasági magyar kereskedők reklámhirdetéseikkel is támogatták megjelenését, a kereskedelem természetéből következően azonban nemcsak magyar, hanem igen gyakran szerb cégek is közöltek hirdetést vagy felhívást a lapban. Nem volt ritkaság a szerbhorvát nyelvű hirdetés,¹⁷⁸ sőt a cirillbetűs felhívás sem a Délbácskában.¹⁷⁹

Törvénybe ütköző közleményeknek az újvidéki magyar napilap nem adott helyet, csupán Nyílt-tér című rovatában olvashatunk sértő hangnemű nyilatkozatokat, ezek azonban a mindenkori sajtótörvény-játékszabályoknak megfelelően jelentek meg: e rovat közleményeinek tartalmáért a szerkesztőség nem vállalt felelősséget.

A Nyílt-tér rovatban ilyen tartalmú nyilatkozatok láttak napvilágot: „Kijelentem, hogy Szabó Jánost sem söröskancsóval, sem bármi mással nem ütöttem fejbe... Gottlieb Ferenc pincér”. A reklámok között mulatságos önméltatásokra bukkanunk: „A dinár rohamos emelkedését ha ki akarja használni, vásároljon Klein Jenőnél, a harisnyakirálynál. Novisad, Jevrejska ul. 13”.¹⁸⁰ A közlemények többsége nyilatkozat: „A Vojvodina Távirati ügynökség kötelékéből 1921. január 1-én kiléptem, ennél fogva a vállalat kötelezettségeiért sem erkölcsileg sem anyagilag nem felelek. Adler Sándor, hírlapíró”.¹⁸¹

A Napi hírek rovatban a vajdasági sajtó munkásairól is találunk adatokat. 1921 januárjában arról ír a Délbácska, hogy az ország területéről kiutasították Stella Adorjánt, a Bácskai Hírlap felelős szerkesztőjét,¹⁸² 1925 októberében pedig hírül adja, hogy dr. Dettre Jánost, a Bácsmezei Napló főszerkesztőjét a szabadkai rendőrség titokzatos körülmények között áttette a határon,¹⁸³ s hogy két nappal később az újvidéki újságírók tiltakoztak dr. Dettre kiutasítása ellen.¹⁸⁴ 1926 márciusában Diószeghy Tibor baranyai emigránst, a Bácsmezei Napló és a szabadkai Hírlap munkatársát Maribornál át-

tették az osztrák határon, „a Császár-féle kálvária receptje szerint”.¹⁸⁵ Diószeghy kiutasításának azonban nem volt politikai háttere: elcsábította egy gazdag szabadkai bankár lányát, és ezzel — a hivatalos indoklás szerint — „visszaélt a vendégjoggal”. — Nem tartozik szorosan tárgyunkhoz, de érdemes megemlíteni, hogy a lap híradása szerint 1926 júniusában Budapesten letartóztatták a szabadkai Litheraria Hírlap-terjesztő Vállalat volt igazgatóját, Barna Sándort, aki „a kommunizmus alatt a Szellemi Termékek Országos Tanácsának a vezetője volt, és a kommunizmus bukása után Kun Bélával együtt elmenekült Budapestről”.¹⁸⁶

Miként majd minden lap abban az időben, a Délbácska is közölt hézagpótló — azaz: szövegpótló — furcsaságokat, mulatságos történeteket, érdekes híreket a hírrovatóban és másutt is. Takarékosági okokból több mint négy éven át fényképet és nyomdai díszeket nem közölt, s a szedéstükör fehér foltjait ilyenféle apróságokkal töltötte meg: „Ellopták a rendőr-örmester sonkáját”; „Meggyilkolta elvált feleségét, ezután vőlegényi ruhát öltött és felakasztotta magát”; „Felségsértéssel vádolt börtönőr”; „Egyszerre tébolyodott meg a fűtő és a mozdonyvezető”; „Egy kelebiai asztalosmester felesége igényt tart a lengyel trónra”; „Meghalt a jugoszláv hóhér” (Mauser Flórián, aki 35 éves működése alatt 460 delikvenst akasztott fel; Mauser egyébként az Osztrák-Magyar Monarchiában is ítéletvégrehajtó volt). A külföldi hírcsemegék közül: „Biztosították az elaggott konstantinápolyi kutyák öreg napjainak zavartalanságát”; „Levetköztette és feketére mázolta előkelő útitársnőjét egy angol báró”; és: „Egy amerikai orvos páciense tüdejében felejtette a pipáját”.¹⁸⁷

*

A Délbácska szerkesztősége tisztában volt azzal, hogy a regionalizmus nem jelent okvetlenül vidékiességet is; a vajdasági magyar lapokkal folytatott polémiaiban igen gyakran figyelmeztet az újságírói-szerkesztői mértékérzék fontosságára. Több alkalommal ki is figurázza a vajdasági lapok szenzációhajhász és provinciális írásmódját. Egyik legjobb ilyen tárgyú szatírája A „jerichói kürt” avagy hogyan kell egy modern és időszerű újságot szerkeszteni.¹⁸⁸ Reszkess, Bácsstopola! című paródiájában ezt olvashatjuk: „...a Topolán megjelenő Bács Topola és Vidéke című világlap... legutóbbi számában éles kirohanást rendez Albánia ellen...”¹⁸⁹

A szerkesztőség a vajdasági magyar lapokat bíráló cikkeiben fogalmazza meg a provincializmus elhatalmasodásának problémáját, a gyakori külföldi hírzáratok következtében azonban maga a Délbácska is garmadával közölt olyan híreket, hírfejeket és riportokat, amelyek nemcsak mai szemmel nézve, de megjelenésük idején is a szerkesztéspolitika kényszerű elvidékiesedéséről tanúskodtak.